

presentes, Donné en nostre ville de gand le neufiesmes jour d'aougst lan de grace mil cinq cens cinquante neuf de noz Regnes assavoir des Espaignes Sicille etc. le quatriesme et de Naples le sixiesme. Sur la plique avoit escript. Par le Roy. Soubssigne Van der Aa. Sur le doz estoit escript. Au jourdhuy vingt huictiesme jour daoust XVe. Cinquante neuf. Mesfire GUILLAME DE NASSAU Prince d'Oranges &c. Denommé au blancq de cestes ha fait le serment deu et pertinent de lestat de Gouverneur et Lieutenant General des pays de Hollande, Zeelande, Utrecht etc. dont audit blancq est fait mention, et ce es mains de ma Dame la Duchesse de Parme Regente et Gouvernante Generale etc. Ace Commise par sa Majeste en la ville de Gand les jours et an que dessus. Moy present. Et soubssigné Van der Aa.

Litera B.

Instruction pour le Prince Doranges Conte de Nassau &c. Chevalier de l'ordre &c. Commil se aura a conduyre & regler au Gouvernement des pays de Hollande, de Zeelande, de Westfrize & Dutrecht, La Briele & Voorne, auquel le roy l'a commis & institué. (1)

Litera C.

A. 1559.
d. 8 Aug.

Tweede, of meer byzondere, Instructie van den Stadhouder WILLEM Ie. en den Rade van Holland, op t stuk der Religie, door den Coninck, anno 1559. d. 8. Aug.

Eerste Memoriaalboek van den Hove van Holland, van B. Ernst f^o. ccxiv.

„ Missive van der Coninglicke Majesteit an „ den Stadthouder, roerende die Religie.”

By den Conynck.

Edel welgheboren neue ende lieue getrouwe.

Al eest zoo, dat wy voor ons vertrecken van deesen onsen nederlanden,
nae

(1) Hanc primam (& capitalem Instructionis Formulam quum iam ante me ediderit WAGEN. *Beschryv. van Amsteldam*, in Docum. ad Tom. III. pag. 482. propterea omittere hic consultum duxi. Inedita altera, quae de Religione agit, nunc sequitur.

nae onzen Coninckrycken van Spaengnen (aldaer wy corts vermeynen te reysen) alle onse voorsz. Nederlanden int byfundere gheerne hadden besocht en gevisiteert, soe wel om int generale ons te informeren op tgene daarmede men die goede administratie vandien zoude moghen voerderen in allen weeghen, als particulierlicken op t gene des stucks van der Religie angaen mach, iehghens diewelcke die viandt der meynschelicker natueren daghelicx by zyne dieneren meer ende meer aerbeyt, om alles in tweedrachticheyt ende confusie te stellen. Des nyet tegentstaende ouermits andere lesfelen en hebben wy tzelue nyet kunnen doen, maer ons betrouwende uwer wysheyd, discretie en getrouwigheyt hebben wy v mits deezen onzen brief wel willen vermaenen en belasten die puncten en articklen hernaen volgende.

Ende in den eersten. Want wy wel weten en bemerken dat tprincipael en meeste quaet geresen op tstuk van der Religie toecompt en procedeert by gebreecke, traecheyt en negligentie van den particuliers officiers ende wethouders die hun debuoir ende naersticheyt nyet en doen om de placcaten en Edicten te doen onderhouden en executeren, die wylen hooglofflicker gedachtenissen die Keyser Kaerle die vyfste onze lieue heer ende vader (wiens Ziele God genadich zy) hier voortyts gedecerneert heeft, en wy naderhandt beuesticht ende doen publiceren hebben, maer diuersche (soet te beduchten is) daerinne dissimuleren om die cleyne genegentheyt ende affectie die zy totter voorsz. religie mogen draghen off om dat zy faulteurs ende gunstich zyn totte heretijcken off consenteren in huere opinie, twelck wy nyet en dencken voerder te lyden, mitz welcken willende daerinne verziën zoe de zake van zulcker grooter Importantie is, Ordonneren en beuelen wy v wel ernstelicken dat ghy surchfuldich ende goet toeficht neemt op allen bailliuwen, schouten, amptlieden ende andere particuliere Officiers onse Lants en graeffschaps van hollant, ende v informeert off zy hun debuoir en naersticheyt doen, om te doen, ende volbrengen tgene des hen by de voorsz. placcaten beuolen ende gelast is zunderlinghe van hen te informeren oft bynnen heure Jurisdicctie ende limiten eenighe zyn besmet oft gesuspecteert weezende van ketterye oft herefye om in geualke onse voorsz. officiers hun debuoir daerinne nyet en doen, nae uytwyfen van de voorsz. placcaten dezelve by v te ontbieden t allen tyden en stonden alst van noode werden zal, om hen tegen v te verantwoerden van hun debuoir en diligentie die zy in t ghene des voorsz. is gedaen zullen hebben, Ende indien zy deur uwe vermaninge hen daerinne nyet en quytten oft zvaricheyt maecken hen by v te vinden zult daer van aduerteren Mevrouw die hertoginne van parme onse Zustere (dewelcke wy in onzen affwezen laeten gouuernante generale ouer onsen voorscreuen Landen van herwertfouere) Om daerinne te versien zoe zy beuinden zal te behoiren.

V recommanderende en belastende wel ernstelicken en op zo vele als ghy ons aengenenamen dienst begeert te doene die onderhoudenisse ende obseruatie van den voorscr. edicten opt stuck van der voorsz. Religie zoe rypelicken en wyselicken gemaect by wylen den Keyser onsen voorsz. Heere en VADERE *By aduyse nyet alleenlicken van allen zynen Raiden maer oick van den*

Sta-

Staten van den zelve Landen van herwaerdsouere (a) by ons beueflicht ende gepubliceert zoe voerfeyt is en dat ghy zoe veel te meer forghe draecht ende benesticht om dezelve te doen onderhouden en obserueren alzoe 't pericle en dangier meerder is, ende 't welck daegelicx vermeerdert deur oirfaecke van den nabueren, ouermits die handelinghe en conuersatie die de vrempe en vuytlandige perfoonen nootzhaluen herwertfouere hebben, wezende zoe veel te meer van noode die furchfuldighyeyt en neersticheyt, alzoe 't quaet grootelicx vermeerdert is vuyt faicken van der voirdeden oirloghen, hebbende die voirs, heretycken en verdoelden van onsen heyligen geloue en religie mit deeze occasie hen beholpen, om hun venyn ende dwalinghen te verspreyden. Ende want God Almachtich gelieft heeft ons den peys te verleenen Wy zyn gedelibereert te genyeten den tyt dat die geduyren zal (t welcke wy onse heere God bidden te moghen zyn voir vele jaeren) om ons wackerlicken en mit alder neersticheyt te schicken ende employeren tot remedie van t quaet dat daerinne gekomen is vuyt faicke van die voirs. oirloghen en nyet alleenlicken beletten, dat die voorsz. dwalingen nyet en wasfen en vermeerderen maer oick om de zelue geheelicken te extirpeeren zoe verre dat mogelicken worden zal. Waer toe wy v recommanderen te houden groot en zunderlinge toeficht. Ende v nyet alleenlicken employeren in tgene dat dexecutie van de voorsz. edicten angaet maer oick effectuelicken bezorghen dat de gheene die onder v zyn hen jngelycx daerinne

quy-

(a) Memorabilia sane haec sunt verba; quippe quae docent, haec *Edicta de Religione*, utcumque severa et sanae rationis principia in multis contraria, promulgata esse etiam cum *Confluo Ordinum omnium Provinciarum*, praeter *Consiliarios*, quos aliqui solos adhibere Principibus, sollemne erat. Res vera & etiam **REGISTRIS van Holl.** AART VAN DER GOES testata; ipse Carolus Ordinibus in Oppido *Bruxellis* congregatis praefens tunc aderat. Merentur ex eo verba adjici, sat singularia (a. 1534. T. I. p. 327.).

Saterdaechs — heeft de Keyserlicke Majesteit de Staten van alle syne Landen [quinam ex Hollandia aderant, vid. p. 325.] vergadert tot Brussel opte sake mit synder Suster Vrouwe Marie Coninginne van Hungarie Donwagiere &c. ende heeft haer gemaeckt Gouvernante van den Lande van herwertfouer geevende zeer ample Commissie, daer de Procuratie openbaerlicken afgelesen worde; bevelende haer t' obedieren als syns eygen Personen. Heeft oick doen lesen sekere Articlen: eerst een geheel Placaat van der Panitie van den Lutheranen [hoc enim nomine tunc veniebant Reformati] daerna een Placaat van Policien van alderhande saken, als Munte, Banckeroeten, &c. Daer de Staten heurlieden aduys op gegeven hebben ut supra. Ende al gelesen zynde (t welck duerde van elf vuyren tot omtrent twee vuyren namiddage) heeft zyne Majesteit selver vercluert mit monde, dat by 't selfde wilde gepubliceert te hebben over allen synen Landen ende onderhouden hebben. Dat indien by Vader Moeder, Suster Broeder of ander Vrunds badde, die Luyters ware, by soude bem Vyant zyn ende thoonen dat bem leet waren; mit veel meer andere woirden. De Coninginne seyde oick wat tot heur excuse van den grooten laste die sy aenvaarde; maer sprack zoe byfijke, dat men 't niet wel booren en mochte. Daer na naem de Keyserlicke Majesteit oirlof an den Staten, begeerende dat zy malsanderen communiceren accordt en liefste onderlinge hebben wilden: by bedanct hen van voirdeden tyden, ende soude een goet Prince zyn, ende beulieden hebben voir recommandeert ende beschermen waer by syn seude — — En istius seculi simplicitatem!

guyten en dat de publicatie van de voorz. Edicten in alle plaetsen ten tyde en inder vormen als die voorz. Edicten inhouden vernyeudt mach worden. Ende dat ghy nerstelicken onderfouckt oft aen allen zyden dexecutie tegens den ouertreders gedaen zal worden. Welcke executie wy willen en verstaen gedaen te wordene mit alle rigeur en zonder daerinne yemandt aen te zyen ofte respecteren wye zy, en te procederen nyet alleenlicken tegens den ouertreders mair oick tegens den Jugen en Rechteren die van dissimulatie ofte ooghluyckinge souden willen vseren, houdende die ghene die daerinne gebrecklicken zouden zyn voor suspect ofte fauteurs van de ketterye. Ende, angaende dien verboden boucken en schandaleuse schilderyen is onze wille en meyninge, dat ghy deshalven goede en scerpe inquisitie zult doen houden om v daerinne precyselicken te reguleren nae vuytwysen der voorz. Edicten oick zonder dissimulatie ofte Conniventie zoe t zelve een zaicke is by middele van de welcke t schamel volck hen grootelick verabuseert en verleyt wort. Toesicht nemende dat inde visitatien van den wynckelen van den printers ende bouckvercoopers altyts mitten officier oft weerlicken Juge eenig Commissaris byder geestelicke autoriteyt geordonneert hem daer by vouge.

Ende daerenbouen dat ghy in gheender manieren en ontfanght oft admitteert die excusatie van den ghenen die onder t dixel van den rigeur off straffheyt van der Wet oft ordonnancie hen thoonen beureest te procederen tot condempnatie volgende die voorz. wet oft ordonnancie, ende ten executie van den penen by den voorz. edicten ghestatueert, gemerct dat wy V noch hen oick geen Jugen oft Rechteren gestelt oft gedeputeert en hebben om te jugeren (b) van der Wet ende Edicten noch om te verclaeren ofte die te veel oft te luttel gemodereert ofte te straff zyn, maer om punctuelicken te procederen nae de vorme van de voorz. edicten, te verclaeren die penen tegens die genen die daer teghens doen zullen naevolgende tinhouden van dien ende dezelve doen executeren, ende behoirt V ende alle andere genouch te zyn om alle voerdere scrupulen en zwaricheden te doen cesferen, dat die voorz. Edicten ende placcaten gemaect zyn by den Prince die macht heeft statuten te maken, ende zoe veel te meer gemerct dat wylen zyne voorz. Keyf. Majt daerinne geprocedeert heeft mit zulcke rype deliberatie van Raide als voirsz. is.

Ende zoe verre ghy yemanden beuindt die in zaicken angaende der Religien en den dienst Godts coele en slechte opinie geeft en datter zoude moghen suspicie vallen dat alzulcke opinien zouden wezen om des mesbruykers te faurifeeren oft oick up dat dezelve zouden mogen ontgaen die pene tegens den delinquanten by den voorz. Edicten gestelt, Ordonneren wy V dat ghy tegens denzeluen doet procederen als tegens eenen fauteur van den voorz. secten, al waert oick zoe (twelck God verhoeden wille) dat hy waere van uwer Collegie. Want zoe verre wy kennen beuinden ofte verstaen dat hierinne eenige dissimulatie gebeurde en zouden wy nyet kennen gelaeten te houden voor grootelick suspect alle de ghene die dezelve draghen zouden noch en zouden oick nyet laten indien t onser kennisse quaeme daerinne te procederen mit alle rigeur jegens wyen dattet waere.

Ende

(b) Eadem in altera *Instrukcione* apud WAGEN. *Amst.* T. III p. 485.

Ende hoe wel by de voorfz. placcaten ende edicten alle feften verboden zyn zoe van Lutheryen ende Sacramentatiften als van erdooperye, Deezen nochtans nyet tegenftaende verftaen wy dat diuerfche luttel achtende op die voorfz. Lutheranen ende Sacramentariften doen alleenlick eenich debuoir tegens die erdoopers. Waeromme en want die voorfz. andere feften die poorten ende inganck zyn om van deen quaet in arger te vallen, willen en ordonneren wy dat die voorfz. placcaten generalicken geobferveert zullen worden tegens alle feftariften zonder eenige difsimulatie tegens den ghenen die alleenlick zouden mogen befmet zyn van den articulen en dwalingen by Luther geintroduceert ende gefustineert. Ende want van noode is goet toeficht te nemen in de fteden ende plaetsen daermen fcholen houdt daervan tgouvernement en administratie toebehoert den gouerneurs ende wethouders van voorfz. fteden en plaetsen, zult ghy den wethouders last hebbende van de voorfz. fcholen van onfentwegen ordonneren de voorfz. fcholen dickmael te vifiteren en neerftich toeficht te nemen dat gheene fchoolms ontfangen en worden ten zy dat dezelve notofflicken Catholyck zyn ende dat zy de handt daer an houden dat de jonckheyt wel onderwezen worden in den Cathecismus die wy tanders tyden hebben doen publiceren.

V ordonnerende oick goet ende speciael toeficht te nemen dat men voertaen *int vernyeuwen van de wetten van onsen voorfz. lande ende Graeffchape* van hollant gheene en admittere noch ftele *in wette* noch officie van judicature oft andere die befmet genoteert oft gefufpecteert is van eenige dwalinge fefte ofte ketteryen oft yemandt die nyet aktyts geacht ende gereputeert en es gheweest voor een goet Catholycke ende Chriften menfche onderhoudende die ordinancien ende constitutien van der heylicher kerke, Wilende en ordonnerende oock dat ghy van onzen t weggen last ende beueelt alle Balliuwen Schoutteten Schepenen ende anderen wethouders hebbende die nominatie ende keufe van der Wet dat zy hen wel wachten eenighe te nomineren ofte kyfen die nyet geheel oprecht ende goede Catholicke luyden zyn. Op pene van hen te verhaelen op die voorfz. Kiefers te hueren eyghen ende priueen name en gereputeert en geftraft te zyne als fauteurs van heretycken ende heure opinien.

Voorts want wy oick verftaen dat in eenighe plaetsen de heylich ende vafte daghen zeer qualicken onderhouden worden sonderlinge dat diuerfche ter kercken nyet en commen, maer dat arger is, ter fchandalifatie van andere gaen in de tauernen ende fpeelfcholen nyet zonder groote fufpicie dat dezelve mit dwalinghen en quaden opinien befmet zyn Soo eest dat wy V ordonneeren dat ghy die officiers ende Wethouders doet vermaenen ten eynde dat zy naerftich toeficht daer op nemen straffende de ghene die by lichtvaerdigheyt en onachtsaemheyt verfmaden die heilige daghen ende hen voorts informeeren van de ghene die duncken zullen geïnfecteert en befmet te zyn van eenige dwalinge oft haerefie.

Belastende ende beuelende precislicken ende specialicken V eerfte Raid oft president dat ghi toeficht neemt om te weeten hoe men binnen de Limiten van uwer jurisdicte zal procederen in t ghene des voorfz. is ter ex-

ccu-

cutie van onze voorz. meynihge om ons oft onzer voorz. Zusters die Hertoginne van Parma Regente daer van te aduerteren zoe verre ghy daerinne eenige faulten beuindt. Want wy godelibereert zyn hierinne gheen minder zorghe te draghen in onsen afwesen dan in onzen tegenwoirdigheyt boven tgene dat wy onser voorz. Zusters die hertoginne van Parma ende de particuliere gouverneurs dit punct specialicken zullen recommanderen. Ende V recommanderende wel expresselicken die goede administratie van justitie van onsen onderfaten, ende V behoirlicken te quyten in tgene dat *uwre last* angaet volgende tgoed betrouwen dat wy van V allen hebben ende oick te bewaeren onse hoocheyt en gerechticheyt Recommanderen wy V bouen al dit punct van der Religie als wesende tgene daerinne ghy ons den meesten en bequaemsten dienst doen moecht.

Edel Welgeboren Neue ende lieue getrouwe, onse heere God zy met V. gescreuen in onser Stadt van Gendt den viij^{en} dach van Augusto 1559.

Ende noch lager **Onderteyckent**

**PHILIPPE
DOUERLOEPE.**

Die superscriptie was deese.

Den Edelen Welgeboren onzen neue den Prince van Oraingnyen Ridder van onser ordene Stadhouder ende onsen lieuen ende getrouwen die eerste en andere luyden van onsen Rade In hollant.

Litera D.

Tweede Memor. B. ERNST f^o. cxxij.

„ *Missive* van de Hertoginne, daer by den
„ Raedt van Hollandt belast wort voor-
„ taen geen Placcaten t' accorderen noch
„ uyt te laten gaen op den naem ende ty-
„ tel van de Majesteit, dan om sulcke
„ saecken”, (c) (&c. quemadmodum in
ipso Argumento, quod sequitur.)

A. 1559.
d. 15. Nov.

Margarita by de gratie Gods Hertoginne van Parma,
Plaifance enz. Regente en Gouvernante.

Lieue besunderere. Die van den grooten Rade des Conincx onses genedigen Heeren, hebbende in verleden dagen zyne Majesteit geaduerteert van den

(c) His ac pluribus memoratur verbis in 't *Repertorium van Placcaten van den Griffier SANDELYN*, 4o. p. 104. b. In ipso vero *Registro Ausbentico*, unde descriptum est, adscripta sunt haec verba: „ *Over de Weigewing.*”